

Günəl Rabil qızı Əliyeva
Bakı Dövlət Universiteti
gunel.e97@mail.ru

CINAYƏTKARLARIN VERİLMƏSİNDƏ BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATLARIN ROLU

Açar sözlər: cinayətkarların verilməsi, bülleten, order, çərçivə qərarı, ittifaq

Key words: extradition of criminals, bulletin, order, frame decision, union

Ключевые слова: выдача правонарушителей, бюллетень, приказ, рамочное решение, объединение

Giriş

Cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində beynəlxalq təşkilatların fəaliyyətləri transsərhəd olan ölkələrin cinayətkarlığa qarşı mübarizəsində böyük əhəmiyyət daşıyır. Belə ki, bildiyimiz kimi kommunikasiya vasitələrinin inkişafı, sadələşdirilmiş pasport rejimi və s. bu kimi hallar bir neçə dövlətin ərazisində cinayətin törədilməsinə şərait yaradır, həmçinin cinayətkarın cəzadan yaxa qurtarmaq, gizlənmək imkanlarını çoxaldır. Lakin bütün bunlara baxmayaraq cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində inkişaf etmiş ölkələrin və bütün dünya dövlətlərinin tarixi təcrübəsindən istifadə olunması məqsədə uyğun sayılmalıdır. Belə bir şəraitdə cinayətkarlıqla mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığın əvəzsiz rolu vardır. Məqalədə məhz bu əməkdaşlığı həyata keçirən təşkilat və qurumlarla bağlı məsələlər ətrafı təhlil olunur, təklif və tövsiyələr irəli sürülür.

14.1. Cinayətkarların verilməsində Beynəlxalq Cinayət Polisi Təşkilatı - İNTERPOL

Cinayətkar fəaliyyətin qarşısının alınması, cinayət törətmiş şəxsin (şəxslərin) axtarılıb tutulması və cinayət məsuliyyətə cəlb edilməsi, baş vermiş cinayət əməlinə hüquqi qiymət verilməsi, cinayət təqibinin və cəzanın müəyyən olunması hər bir dövlətin yurisdiksiyasına aiddir və bu funksiyaları dövlətin səlahiyyətli hüquq-mühafizə orqanları yerinə yetirir. Belə ki, cinayətkarlığın “beynəlmilləşməsi” onunla mübarizə tədbirlərinin dövlətlərin birgə səyi əsasında həyata keçirilməsini zəruri edir [3, s 51]. Belə bir şəraitdə cinayətkarlıqla mübarizənin effektivliyini artırmaq üçün müxtəlif ölkələrin hüquq-mühafizə orqanları arasında peşəkar əlaqələrin olması və onların genişləndirilməsi zəruridir. Bu isə cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində beynəlxalq təşkilatların fəaliyyətlərinin öyrənilməsi məsələsini ön plana çəkir. Belə universal təşkilatlardan ən mühümü Beynəlxalq Cinayət Polisi Təşkilatı – İNTERPOLdur [1, s 72].

Cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində dövlətlərin və onların hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsində Beynəlxalq Cinayət Polisi Təşkilatı (İNTERPOL) əhəmiyyətli rol oynayır. İnterpol öz xüsusiyyətləri olan beynəlxalq bir təşkilatdır. 1923-cü ildə bir sıra ölkələrin polis xidmətinin rəhbərlərinin beynəlxalq birliyi kimi təsis olunmuş İNTERPOL, 1956-cı ildən onun yeni təsis aktının qəbul olunmasından sonra rəsmi fəaliyyətə başlamış, 1982-ci ildən isə beynəlxalq hökumətlərarası təşkilat statusu almışdır. İnterpol araşdırma və istintaq qurumu deyil, inzibati təşkilatdır. Əslində onun vəzifəsi polis orqanları arasında təsirli olmaq, sürətli rabitə təmin etməklə araşdırmaların və tədqiqatların səmərəliliyini artırmaqdır. [1, s 76].

Hökumətlərarası təşkilat olan İNTERPOL beynəlxalq hüquq üzrə hüquqi şəxsdir, özünün məqsədlərinə, müəyyən təşkilati struktura, üzv-dövlətlərin hüquq və vəzifələrindən fərqli olan, hüquq və vəzifələrə malikdir, özünün və əməkdaşlarının fəaliyyəti üçün zəruri olan imtiyaz və immunitetlərdən istifadə edir, beynəlxalq hüququn əsas prinsipləri və normaları əsasında fəaliyyət göstərir və heç bir ölkənin qanunlarına tabe deyildir. Təşkilatın əsas məqsədlərinə ümumdünya insan hüquqları bəyannaməsi ruhunda və müxtəlif ölkələrin mövcud qanunvericilikləri çərçivəsində bütün cinayət polis orqanlarının daha geniş aspektdə qarşılıqlı fəaliyyətlərini təmin etmək və inkişaf etdirmək; ümumi cinayət əməlləri ilə mübarizə və onların vaxtında qarşısının alınmasına kömək edə biləcək təsisatları yaratmaq və inkişaf etdirmək və s. aiddir. İnterpolun fəaliyyətinin əsas istiqamətləri qismində isə: beynəlxalq cinayətlərin açılmasının səmərəli vasitəsi kimi cinayətkarların və cinayətlərin identifikasiyası məqsədi ilə cinayət qeydiyyatının aparılması; cinayətkarların beynəlxalq axtarışı; itkin düşmüş şəxslərin beynəlxalq axtarışı; oğurlanmış qiymətli əşyaların axtarışı; informasiya mübadiləsi və texniki yardım göstərmə və s. çıxış edir.

İNTERPOL cinayətkarların beynəlxalq axtarışının həyata keçirilməsində üzv-dövlətlərin polis xidmətinə yaxından köməklik göstərir. Cinayətkarların beynəlxalq axtarışı dedikdə ən azı iki dövlətin ərazisində törədilmiş cinayətə görə həmin dövlətlərin hududlarından kənarda həyata keçirilən axtarış başa düşülür. İNTERPOL əməliyyat axtarış fəaliyyətini həyata keçirərkən qırmızı, göy, yaşıl, sarı, qara və narıncı axtarış bülletenlərindən istifadə edir [4].

1. *Qırmızı axtarış bülleteni*-cinayət törətmiş şəxsin həbs olunması və həbs olunma orderi əsasında onun ekstradisiya edilməsi məqsədi ilə axtarışı üçün istifadə edilir. Bu bülletenin verilməsi üçün hüquqi əsas qismində həbs olunmaya dair order və ya sorğu edən ölkənin məhkəməsinin qərarı çıxış edir.

2. *Göy axtarış bülleteni*- şəxs haqqında və ya onun hüquqazidd fəaliyyəti haqqında əlavə informasiyaların toplanması üçün istifadə olunan bülleten növüdür. Bu əsasən cinayət törətmiş şəxsin, cinayətin şahidlərinin yerinin müəyyən edilməsi üçün istifadə olunur.

3. *Yaşıl axtarış bülleteni*- əvvəllər cinayət törətmiş və ya başqa ölkələrdə cinayət törədə biləcək şəxsə münasibətdə ehtiyat tədbirlərinin görülməsi üçün istifadə olunan bülleten növüdür.

4. *Sarı axtarış bülleteni*-itkin düşmüş şəxslərin, yetkinlik yaşına çatmayanların, o cümlədən, özü haqqında informasiya təqdim edə bilməyən şəxslərin (məsələn, yaddaşını itirmiş şəxslərin) yerlərinin müəyyən edilməsi üçün istifadə olunan bülleten növüdür. İtkin düşmüş şəxslərin beynəlxalq axtarışı o halda elan edilir ki, milli axtarış nəticə verməmişdir və belə bir əsas vardır ki, axtarılda olan şəxs daimi yaşadığı dövlətin hüdd- larından kənara çıxıb.

5. *Qara axtarış bülleteni*- əsasən kimliyi məlum olmayan və ya tanınmayan meyidlərin identifikasiyası üçün istifadə olunan bülleten növüdür. Həmin bülletendə tanınmayan meyidin aşkar olunmasına dair, hansı ölkədə aşkar olunmasına dair, hansı şəraitdə aşkar olunmasına dair, paltarı və yanında olan əşyalara dair informasiyalar əks olunur, meyidin fotosu yerləşdirilir, barmaq izləri qeydə alınır və s.

6. *Narıncı axtarış bülleteni*- şübhəli bağlamalar, silahın, partlayıcı maddələrin, narkotik vasitələrin hər hansı üsul və vasitələri haqqında informasiyaları əks etdirir. Bu axtarış sirkulyarı İTERPOL-un əməliyyat axtarış sisteminə 2004-cü ildən daxil edilmişdir.

İTERPOL-un fəaliyyətində istifadə olunan xüsusi bülleten 2005-ci ildə BMT TŞ 1267 sayılı qətnaməsi ilə yaradılmış İTERPOL–BMT TŞ sirkulyarıdır. Bu sirkulyar ƏL-Qaidə və Taliban hərəkəti ilə əlaqəli olan şəxslərə və qruplara silah göndərilməsinə embarqo qoyulması, aktivlərin dondurulması üzrə BMT xüsusi komitəsinə öz mandatını yerinə yetirməyə köməklik göstərməyə yardım etmək üçün yaradılmışdır.

14.2. Aİ çərçivəsində cinayətkarların verilməsi: Avropol, Avropa Həbs Orderi

Belə ki, Avropa İttifaqı (Aİ) çərçivəsində cinayətkarlıqla səmərəli mübarizə aparmaq məqsədi ilə 1 iyul 1999-cu ildən Avropa Polis Təşkilatı (AVROPOL) fəaliyyət göstərir. Avropa Polis Təşkilatının fəaliyyətinin hüquqi əsasını 26 iyul 1995-ci ildə üzv-dövlətlər tərəfindən qəbul edilmiş «Avropa Polis İdarəsinin təsis edilməsi haqqında (AVROPOL)» xüsusi Konvensiya təşkil edir. Belə ki, Avropa İttifaqında ciddi institu- sional islahatlar keçirilməsini nəzərdə tutan 2007-ci ildə Aİ üzv-dövlətləri Lissabon müqaviləsini rəsmi şəkildə imzaladıqdan sonra bu Müqavilənin şərtlərinə görə İttifaqın idarəçilik sistemində əhəmiyyətli də- yişikliklərə start verilmişdir. Və təbii ki, bu proses öz növbəsində AVROPOL-un fəaliyyətinə də təsir göstərmişdir. Bunun nəticəsi olaraq 2009-cu ildə Aİ Şurasının qərarı əsasında bu Təşkilata əlavə və mühüm səlahiyyətlər verən yeni AVROPOL haqqında Konvensiya qəbul olunmuşdur. Qeyd edilən akt 2010-cu ildən etibarən qüvvəyə minmişdir [2, s. 79].

AVROPOL haqqında 2009-cu il tarixli Aktın 2-ci maddəsinə əsasən, AVROPOL müstəqil hüquq sub- yektiyinə, o cümlədən beynəlxalq hüquq subyektiyinə malik təşkilatdır. Belə ki, qeyd edilən bəndin izahı olaraq qeyd edə bilərik ki, AVROPOL müstəqil surətdə öz adından hər hansı üçüncü dövlətlərlə, daha dəqiq desək, Aİ daxil olmayan ölkələrlə, həmçinin beynəlxalq təşkilatlarla, məsələn, İTERPOL-la münasibətlərə girmək səlahiyyətinə malikdir. Əgər 2009-cu ilə qədər AVROPOL Aİ üzv-dövlətlərinin üzvlərinin ödədikləri haqq hesabına fəaliyyət göstərirdisə, 2009-cu ildən, yəni Lissabon müqaviləsinin imzalanıb qüvvəyə minməsindən sonra bu Təşkilat Aİ büdcəsindən maliyyələşməyə başlamış və beləliklə də özünün maliyyə müstəqilliyini itirmişdir [5].

Hər bir təşkilatın yaradılma və fəaliyyət göstərmə məqsədləri olduğu kimi AVROPOL-un da yaradılma məqsədləri vardır. Belə ki, həmin məqsədlər 2009-cu il tarixli Aktın 3-cü maddəsində öz əksini tapmışdır. Beləliklə Konvensiyanın 3-cü maddəsinə əsasən bu Təşkilatın yaradılması və fəaliyyətinin məqsədləri qis- mində çıxış edir: [5]

1. Üzv-dövlətlərin səlahiyyətli orqanlarının fəaliyyətini təmin etmək və gücləndirmək;

2. Ən azı üzv-dövlətlərdən bir neçəsinin maraqlarına toxunan təhlükəli cinayətlərin, terrorizm, mütəşəkkil cinayətkarlıq və digər cinayətkar fəaliyyətin qarşısının alınması sahəsində qarşılıqlı əməkdaşlığı təmin etmək;

3. Bu cinayətkar əməllərə qarşı səmərəli mübarizə aparmaq;

4. Cinayətlərin istintaqı zamanı üzv-dövlətlərə informasiya yardımı göstərmə, elmi-texniki yardım göstər- mə və milli istintaq orqanlarının işinin əlaqələndirmək.

Avropa İttifaqı çərçivəsində cinayətkarlıqla mübarizə sahəsini nizama salan aktlar içərisində xüsusi önəm kəsb edən sənədlərdən biri də «Üzv-dövlətlər arasında şəxsin təhvil verilməsi proseduru və həbs olunmaya dair Avropa orderi» haqqında Çərçivə Qərarıdır. Belə ki, Avropa İttifaqı cinayətkarların verilməsi sahəsində formalaşan praktikadan müəyyən mənada aralanmaq və bu prosesin sadələşdirilməsinə nail olmaq üçün XX əsrin sonlarından başlayaraq bu istiqamətdə əməli fəaliyyətə cəhdlər etmişdir. Bunun nəticəsi olaraq 13 iyun

2002-ci ildə «Üzv-dövlətlər arasında şəxsin təhvil verilməsi proseduru və həbs olunmaya dair Avropa orderi» haqqında Çərçivə Qərarı qəbul edilmişdir.

Həbs olunmaya dair Avropa Orderi dedikdə-iştirakçı dövlət tərəfindən verilmiş məhkəmənin qərarı əsasında, sorğusu edilmiş şəxsin cinayət təqibinə və ya cəzanın icrasına və ya azadlıqdan məhrum etmə ilə əlaqədar təhlükəsizlik tədbirlərinə cəlb edilməsi məqsədləri üçün başqa iştirakçı-dövlət tərəfindən həbs olunması və təhvil verilməsi başa düşülür [2, s. 88].

Ümumiyyətlə, Həbs olunmaya dair Avropa Orderinin verilməsi üçün konkret əsaslar mövcud olmalıdır. İlk olaraq həbs olunma haqqında order maraqlı üzv-dövlətə artıq barəsində ittiham hökmü çıxarılmış şəxsə münasibətdə onun təhvil verilməsi məqsədi ilə verilə bilər. İkincisi, həmin order məhkəmə hökmünün çıxarılmasına qədər, yəni cinayət təqibi ilə əlaqədar həyata keçirilən ibtidai istintaq mərhələsində də istifadə edilə bilər.

Çərçivə qərarının qəbul edilməsindən sonra Avropa İttifaqı üzv-dövlətlərinin öz vətəndaşlarının cinayət məsuliyyətinə və ya cəzanın icra olunmasına cəlb etmək məqsədilə verilməsi praktikasında əhəmiyyətli dəyişikliklər baş verdi. Belə ki, əgər HAO azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı təhlükəsizlik tədbirlərinin və ya cəzanın icra olunması üçün verilmişdirsə, barəsində HAO göndərilmiş şəxsin dövlətə vətəndaşlıq məsuliyyəti onun təhvil verilməsindən imtina üçün əsas ola bilməz.

Nəticə

Müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyin, insan hüquqlarının, dövlətlərarası və beynəlxalq münasibətlərin pozulmasına səbəb olan bir sıra global problemlərin, ilk növbədə beynəlxalq terrorizm, separatizm, insan alveri, dini ekstremizm, sürətlə silahlanma kimi problemlərin tarixinin tədqiqi və bu problemlərin mahiyyətinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması tarixi nöqtəyi nəzərindən xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bəzən eyni cinayət hadisəsi paralel olaraq bir neçə ölkədə baş verir. Odur ki, bu və digər cinayətləri törədən şəxs və şəxslərin yerinin müəyyənləşdirilməsi, saxlanılması və köçürülməsi üçün beynəlxalq əməkdaşlıq xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Ədəbiyyat

1. Dr.Ahmet Ulaş “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmei Işığında Suçluların geri verilmesi” Türkiye Barolar Birliği Ekim 2012, Ankara; 498 s.
2. Kayıhan İçel ve Süheyl Donay, Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku, 2005, 205 s.
3. Lətif Hüseynov. Beynəlxalq hüquq, Bakı, 2012, 91 s.
4. <https://www.interpol.int/public/icpo/default.asp>
5. http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/judicial_cooperation_in_criminal_matters/l33167en.htm

The role of international organizations in extraditing criminals

Summary

To study the history of a number of global problems that violate international peace and security, human rights, interstate and international relations in the modern system of international relations, primarily international terrorism, separatism, human trafficking, religious extremism, rapid armaments and to convey their essence to the world community is of particular importance from a historical point of view. Sometimes the same crime occurs in several countries in parallel. Therefore, international cooperation is of particular importance for the identification, detention and relocation of persons and persons who have committed these and other crimes.

Роль международных организаций в выдаче преступников

Резюме

Изучить историю ряда глобальных проблем, нарушающих международный мир и безопасность, права человека, межгосударственные и международные отношения в современной системе международных отношений, прежде всего, международного терроризма, сепаратизма, торговли людьми, религиозного экстремизма, быстрых вооружений и донести их сущность до мирового сообщества. имеет особое значение с исторической точки зрения. Иногда одно и то же преступление происходит в нескольких странах параллельно. Поэтому международное сотрудничество имеет особое значение для выявления, задержания и перемещения лиц и лиц, совершивших эти и другие преступления.

Rəyçi: prof.Ş.Səmədova

Göndərilib: 28.03.2020

Qəbul edilib: 30.03.2020